

KSENIA JUSZCZAK

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Warszawa

ANALIZA CEN CEBULI W POLSCE ORAZ W WYBRANYCH KRAJACH W LATACH 1970-2004

W gospodarce każdego kraju ceny spełniają bardzo ważną rolę w sterowaniu procesami produkcji i obrotu oraz w kształtowaniu spożycia. Dla producentów są jednym z podstawowych parametrów uwzględnianych przy podejmowaniu decyzji i jednym z podstawowych czynników kształtujących poziom dochodów poszczególnych jednostek gospodarczych [1,3]. Z drugiej strony, kształtując realne dochody konsumentów, decydują o poziomie ich spożycia. Ceny zatem poprzez swoje oddziaływanie zarówno na producenta, jak i na konsumenta są ważnym instrumentem równoważenia podaży i popytu. W przypadku większości produktów rolnych ceny są w wysokim stopniu zmienne. Zmieniają się z roku na rok, z miesiąca na miesiąc i z dnia na dzień. Ciągłym zmianom ulegają również relacje między cenami produktów rolnych a cenami innych produktów [5]. Zdaniem Krzyżanowskiego [4], kształtowanie relacji cen skupu produktów rolnych i cen środków produkcji dla rolnictwa jest jednym z głównych instrumentów polityki rolnej i polityki cen rolnych w odniesieniu do rolnictwa, a w szczególności do gospodarstw indywidualnych. Tak ogromna rola cen skłania do prowadzenia badań w zakresie ich poziomu, dynamiki i relacji. Celem opracowania było ukazanie kształtowania się ceny cebuli oraz cen czynników produkcji w Polsce, a co za tym idzie – zmian sytuacji ekonomicznej producentów na przestrzeni wielolecia 1970-2004. Dla właściwej oceny warunków gospodarowania polskiego producenta, powyższe zjawiska zanalizowano również w wybranych krajach świata. Pozwala to dodatkowo na ocenę stopnia konkurencyjności polskiej cebuli na rynku międzynarodowym.

*

Materiał wyjściowy do badań stanowiły dane światowej statystyki FAO i EUROSTAT, roczniki statystyczne rolnictwa Holandii i Niemiec, zaś w przypadku Polski posłużono się danymi statystycznymi GUS.

W opracowaniu materiału liczbowego wykorzystano metody poziomej i pionowej analizy porównawczej. Analizowano zmiany badanych zjawisk w Polsce, a także porównano je pomiędzy poszczególnymi krajami.

Ze względu na zmieniającą się siłę kupna pieniądza, tak w Polsce, jak i w innych krajach, niewymienialność polskiego złotego do początku lat 90. oraz silną

inflację i denominację naszej waluty, niemożliwe było przeprowadzenie poziomej analizy porównawczej zmian nominalnych cen cebuli i cen czynników produkcji. Przeprowadzono ją jedynie dla Polski, wyznaczając linie tendencji dla wartości względnych cen przeliczonych na dolary amerykańskie według notowań Narodowego Banku Polskiego, zakładając, że kurs dolara w poszczególnych latach, niezależnie od sposobu jego ustalenia, w takim samym stopniu odnosi się do wszystkich cen i nie zmienia ich relacji. Dynamikę oraz poziom cen cebuli i wybranych czynników produkcji w Polsce przedstawiono przy pomocy wskaźników procentowych, przyjmując za 100% średnią cenę w USD z całego wielolecia, tzn. z lat 1970-2004.

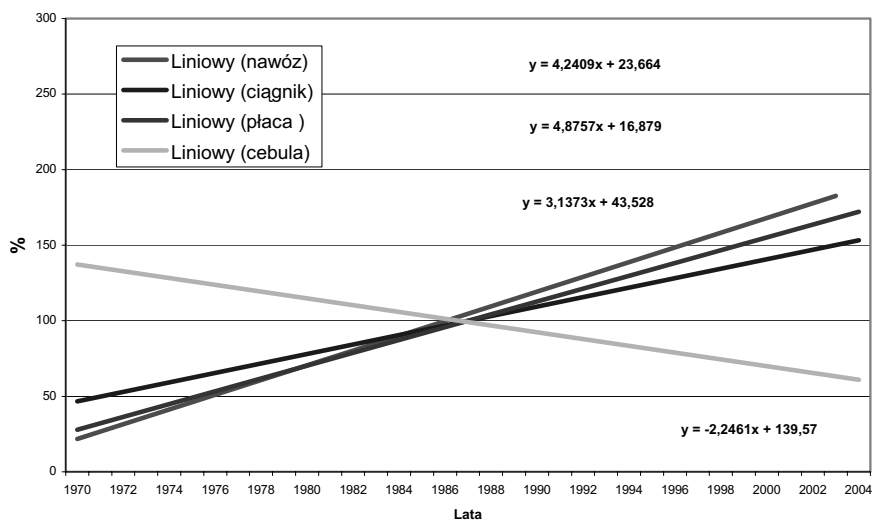
W porównaniach z innymi krajami posłużono się prostym miernikiem ekonomicznym, jakim są ekwiwalenty naturalne, będące stosunkiem cen produktów do cen czynników produkcji. Określają one ilość danego produktu, jaką należy sprzedać, aby zapłacić za jednostkę określonego czynnika produkcji. W pracy wyznaczono relacje cen cebuli do cen 1 decytony soli potasowej, 100 litrów oleju napędowego, 1 kilograma Miedzianu 50 WP i cen ciągnika Ursus 2813, jako przykładowych środków produkcji, oraz do ceny 1 godziny pracy liczonej wraz ze świadczeniami socjalnymi. Ekwiwalent płacy godzinowej obrazuje siłę nabywczą danego kraju, nazywaną parytetem siły nabywczej. Z ekonomicznego punktu widzenia, dla konsumenta korzystniejszy jest wyższy poziom tegoż wskaźnika, ponieważ może on nabyć potencjalnie więcej towaru za wypracowaną godzinę. Dla producentów natomiast odwrotnie – im jest on wyższy, tym więcej kilogramów warzyw musi sprzedać, aby zapłacić swoim pracownikom.

*

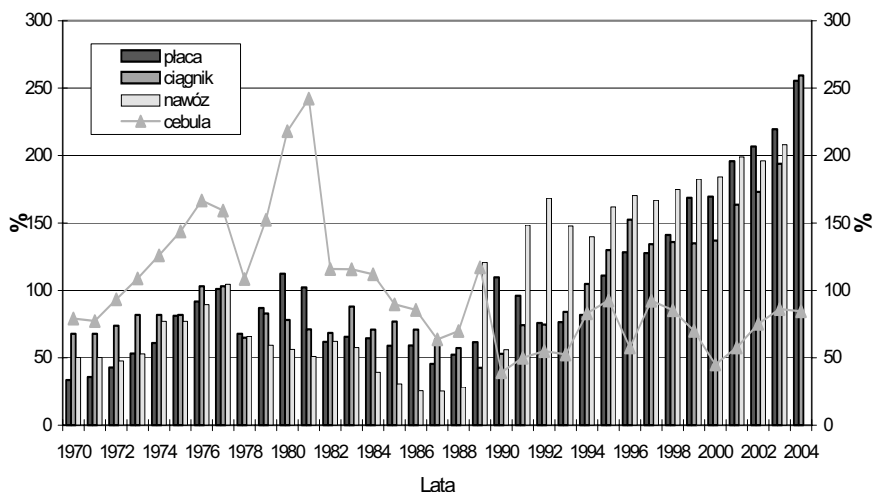
W długim okresie czasu, czyli w latach 1970-2004, ceny cebuli w Polsce wykazywały tendencje malejącą. Obniżały się średnio rocznie o 2,24% w stosunku do średniej tego wielolecia, choć w latach 70. charakteryzowały się jeszcze wyraźnym wzrostem (rys.1, 2). Ale już po roku 1980 rozpoczął się systematyczny ich spadek. Najniższy poziom osiągnęły w roku 1990, kiedy średnia cena roczna stanowiła jedynie 48% średniej ceny z całego wielolecia i już do 2004 roku nie przekroczyła tej średniej. Równocześnie ceny cebuli wykazywały znaczne wahania – odchylenie standardowe od linii trendu wynosi 46,33%. Trudno jednak znaleźć uzasadnienie tych wahań, gdyż weryfikacja czynników wpływających na wielkość produkcji cebuli, przeprowadzona przy wykorzystaniu regresji wielorakiej wykonanej testem Fishera – Sendecora, nie wykazała zależności między ceną skupu cebuli a areałem jej uprawy i wielkością zbiorów. Współzależność ta zauważalna jest jedynie w ostatnich 14 latach (1991-2004), czyli po przejściu Polski na system gospodarki rynkowej, kiedy zaczął działać mechanizm gry podaży i popytu. Jednak, ze względu na krótki szereg czasowy, statystycznie nieuzasadnione jest przeprowadzenie dodatkowej analizy wieloczynnikowej dla tych lat.

Odmienny kierunek zmian wykazywały w badanym okresie ceny środków produkcji i płace. W stosunku do średniej wielolecia ceny soli potasowej rosły średniorocznie o 4,87%, ceny ciągnika Ursus 2813 o 3,13%, a płac o 4,24%

Szybszy wzrost płac i cen środków produkcji niż cen cebuli powinien zmuszać producentów do intensyfikacji produkcji, zwiększania jej wydajności, a tym samym obniżania jednostkowych kosztów produkcji, co przyczyni się do wzrostu dochodów producentów.

Rys.1. Dynamika cen cebuli i wybranych czynników produkcji w Polsce w latach 1970-2004 (w wartościach względnych – średnia cena w USD z lat 1970-2004=100%).
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, NBP.

Rys.2. Wskaźniki cen cebuli i wybranych czynników produkcji w Polsce w latach 1970-2004 (średnia cena w USD dla lat 1970-2004 =100%).
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, NBP.

Tabela 1
Ekwiwalenty naturalne płacy godzinowej, oleju napędowego, ciągnika Ursus 2813, soli potasowej, Miedzianu 50 WP w kg cebuli w Polsce i wybranych krajach w latach 1970-2004

Kraj	Lata									
	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999	2000-2004			
Holandia	33,4	65,1	61,9	99,4	93,2	111,0	-			
Polska	2,9	3,7	3,3	4,2	10,7	11,2	19,5			
Polska	22765,8	17261,7	15293,6	22422,7	40852,2	52325,6	78297,8			
			Ciągnik Ursus 2813							
			Olej napędowy (100 litrów)							
Polska	-	-	-	159,8 ^a	298,5	280,8	508,6			
Hiszpania	-	-	-	179,1	129,3	122,3 ^c	-			
Holandia	-	-	-	107,8 ^a	53,9 ^b	77,2	110,1			
			Sól potasowa (100 kg)							
Polska	21,0	19,7	13,4	17,9	86,6	82,6	113,9			
Holandia	182,9	336,7	306,8	469,6	334,6	320,9	-			
Hiszpania	-	-	-	429,3	358,8	440,2	421,6 ^g			
Włochy	-	-	-	-	133,2	157,0	146,8 ^g			
Chiny	-	-	-	-	143,9 ^d	-	-			
Węgry	-	-	-	-	254,6 ^e	408,4	501,3 ^g			
Niemcy	-	-	-	-	344,2 ^e	455,2 ^f	-			
			Miedzian 50 WP (1 kg)							
Polska					24,8	35,7	43,1			

^a 1985 r.; ^b 1990 r.; ^c 1995 r.; ^d 1991-1994 r.; ^e 1991-1994 r.; ^f 1995-1996r.; ^g 2000-2002 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, EUROSTAT, FAO Fertilizer Yearbook, www.fao.org, Land-en tuinbouwcijfers, Gemüse ZMP Marktbi-lanz.

(rys.1). Należy podkreślić, iż tak wysoki współczynnik kierunkowy jest wynikiem bardzo silnego wzrostu cen czynników produkcji, który rozpoczął się w Polsce w pierwszej połowie lat 90. (rys.2). W latach 1970-1989 utrzymywały się one na stabilnym poziomie. Proces transformacji z gospodarki centralnie sterowanej na rynkową oraz liberalizacja handlu zagranicznego doprowadziły do urealnienia cen środków produkcji i zmieniły warunki funkcjonowania gospodarstw ogrodniczych. W roku 1995 cena soli potasowej była już o 62% wyższa od średniej wielolecia, w 1999 roku o 82%, a w 2004 roku aż o 208%. Ceny ciągnika w tych latach wzrosły odpowiednio o 30%, 35% i 260% ponad średnią wielolecia. Podobnie sytuacja kształtuje się w przypadku płac. Ich poziom w 2004 roku był wyższy o 255% od średniej wieloletniej.

Spadek cen cebuli, przy równoczesnym wzroście kosztu zakupu jednostki środka produkcji i godziny pracy, powodował pogarszanie się sytuacji polskiego producenta. Aby pokryć te koszty zakupu, producent musiał sprzedawać coraz więcej kilogramów cebuli. Z analizy ekwiwalentów naturalnych płacy godzinowej wynika, iż najkorzystniejsze dla producenta były lata 1970-1974. Aby opłacić godzinę pracy, musiał sprzedać tylko 2,9 kg cebuli (tab.1). W latach 80. ilość cebuli konieczna do pokrycia płacy godzinowej wzrosła nieznacznie, bo do 3,3 kg, a następnie do 4,2 kg w kolejnym 5-leciu. Znaczne pogorszenie relacji nastąpiło w latach 90., a szczególnie w pierwszej połowie tego dziesięciolecia, co było efektem wyraźnego wzrostu płac. Z badań przeprowadzonych przez Wróblewską [7] wynika, że w polskim rolnictwie wzrost płac w latach 1991-2001 był aż 7,7-krotny. Przy spadku cen cebuli, ekwiwalent płacy godzinowej wzrósł w latach 1990-1994 i 1995-1999 do 10,7 kg i 11,2 kg cebuli, osiągając poziom 19,5 kg w latach 2000-2004. W tym ostatnim okresie producent, aby zapłacić za godzinę pracy, musiał sprzedać 6-krotnie więcej cebuli niż na początku badanego wielolecia.

Począwszy od 1990 roku, wyraźnie pogarszały się również relacje cen cebuli do cen środków produkcji. I tak, cena 1 kg cebuli wyrażona w ekwiwalencie de-cy-tony soli potasowej wzrosła z 17,9 kg w latach 1985-1989 do 86,6 kg w latach 1990-1994, zaś w ekwiwalencie 100 litrów oleju napędowego odpowiednio ze 159,8 kg do 289,5 kg. Ciągnik Ursus 2813 w latach 1985-1989 kosztował 22,4 tony cebuli, zaś w latach 1990-1994 blisko 2 razy więcej, bo 40,8 tony. W drugiej połowie lat 90. sytuacja nieznacznie ustabilizowała się, by ponownie ulec istotnemu pogorszeniu po 2000 roku. Ekwiwalent naturalny 1 dt soli potasowej wzrósł w latach 2000-2004 do 113,9 kg cebuli, 100 litrów oleju napędowego do 508,6 kg, a ciągnika do 78,3 ton. W stosunku do lat 1985-1989, w ostatnim badanym okresie producent musiał więc sprzedać 6,3 razy więcej cebuli na zakup 1 dt soli potasowej, 3,2 razy więcej na zakup 100 litrów oleju napędowego i 3,5 razy więcej na zakup ciągnika. W ciągu ostatnich 15 lat (1990-2004) 1,7 razy zwiększył się również ekwiwalent naturalny 1 kg Miedzianu 50 WP.

Pomimo szybkiego w Polsce wzrostu płac, ich poziom w stosunku do cen cebuli w porównaniu do krajów wyżej gospodarczo rozwiniętych jest w dalszym ciągu bardzo korzystny dla producenta. Pod koniec lat 90. musiał on sprze-

dać 11 razy mniej cebuli na pokrycie płacy godzinowej niż na przykład producent holenderski (tab.1). Tego ostatniego godzina pracy kosztowała aż 111 kg cebuli, podczas gdy polskiego producenta tylko 11,2 kg. W Niemczech i w Wielkiej Brytanii w 2001 roku, aby pokryć koszt godziny pracy, producent musiał sprzedać odpowiednio 45,4 kg i 39,9 kg cebuli [6], podczas gdy w Polsce 21 kg. Polscy producenci powinni wykorzystać powyższą przewagę, ale równocześnie, mając na uwadze pogarszanie się ekwiwalentu płacy godzinowej, podejmować działania prowadzące do wzrostu wydajności pracy i produktywności ziemi. Tym bardziej, że coraz silniejsza staje się konkurencja Chin, gdzie na pokrycie kosztu godziny pracy wystarczyło sprzedać w 2002 roku jedynie 1,9 kg cebuli [2].

Również korzystniejsze są w Polsce relacje cen cebuli do cen soli potasowej, choć stopniowo przewaga polskiego producenta zmniejsza się. Ekwiwalent 1 dt tego nawozu był w naszym kraju w latach 1995-1999 niższy około 5,5 razy niż w Niemczech, 5,3 razy niż w Hiszpanii, 3,9 razy niż w Holandii, 4,9 razy niż na Węgrzech, ale już tylko 1,9 razy niż we Włoszech (tab.1). W kolejnym 5-leciu był on już w porównaniu z Hiszpanią i Włochami odpowiednio 3,7 razy i 1,3 razy niższy. Ciekawym jest, iż z punktu widzenia kosztu 1 dt soli potasowej, polski producent jest w korzystniejszej sytuacji nawet w porównaniu z producentem chińskim, który musi na jej zakup przeznaczyć 1,7 razy więcej cebuli. Znacznie mniej korzystne są natomiast w Polsce relacje cen oleju napędowego do cen cebuli. Polski producent w latach 1995-1999 na zakup 100 litrów tego paliwa musiał przeznaczyć 280,8 kg cebuli, zaś hiszpański 122,3 kg, a holenderski tylko 77,2 kg. W latach 2000-2004 w Polsce 100 litrów oleju napędowego kosztowało producenta już 508,6 kg cebuli, podczas gdy w Holandii 110,1 kg.

Wnioski

W Polsce w całym badanym wieloleciu tempo wzrostu cen cebuli było mniejsze niż dynamika wzrostu płacy godzinowej oraz cen płaconych przez producentów za środki produkcji. Zatem przeprowadzone badania dają podstawę do stwierdzenia, że sytuacja polskich producentów cebuli na przestrzeni lat 1970-2004 uległa wyraźnemu pogorszeniu, co jest widoczne zwłaszcza po roku 1990, a więc po transformacji gospodarczej, która przyniosła istotne, chociaż nie zawsze korzystne zmiany w funkcjonowaniu gospodarstw rolnych.

Pomimo, iż sytuacja polskiego producenta w badanych latach uległa wyraźnemu pogorszeniu, to jednak w dalszym ciągu jest generalnie korzystniejsza niż w krajach wyżej gospodarczo rozwiniętych. Na przykład w latach 1985-1989 producent holenderski, by zapłacić za 1 godzinę pracy lub 100 kg soli potasowej, musiał sprzedać 24 i 26 razy więcej kilogramów cebuli niż polski producent, zaś w latach 1995-1999 odpowiednio 10 i 4 razy więcej. Ale już 1 litr oleju napędowego w Polsce, w przeliczeniu na kilogramy cebuli kosztuje 5-krotnie więcej. To pogarszanie się relacji skutkuje obniżaniem się opłacalności produkcji i uzyskiwanych dochodów.

Literatura:

1. Guranowska M.: Analiza cen wybranych gatunków warzyw w Polsce w latach 1993-1999. Praca magisterska. Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa, SGGW, Warszawa 2001.
2. Hołubowicz R., Bralewski T.: Chiny – ogrodniczy potentat. Warzywa nr 9, 2005.
3. Jabłońska L.: Ceny roślin ozdobnych na tle ogólnego ruchu cen i płac w Polsce i wybranych krajach Europy Zachodniej. Praca doktorska. Katedra Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa, SGGW, Warszawa 1983.
4. Krzyżanowski J.: Ceny rolne jako narzędzie regulowania produkcji rolniczej. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1993.
5. Shepherd G.S.: Analiza cen rolnych. PWRiL, Warszawa 1963.
6. Statistics on occupational wages and hour of work and food prices. ILO, Geneva 2001
7. Wróblewska W.: Analiza zmian sytuacji ekonomicznej producentów materiału wyjściowego ozdobnych roślin cebulowych w Polsce w latach 1991-2001. Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia 2005.